

šta to beše »mlada srpska proza«?

Sava Damjanov. »Šta to beše »mlada srpska proza«? Književna zajednica Novog Sada, 1990.

uputstvo za zloupotrebu

milivoj nenin

Pada mi na pamet da bi na koricama knjige umesto izvoda iz recenzije trebalo napisati izvesna UPUTSTVA ZA UPOTREBU, u smislu kome se knjiga preporučuje, a kome ne. Na ovaj način bi se izbegla mnoga uzaludna čitanja, sprečile neželjene posledice, trgovачki putnici ne bi gubili vreme... To uputstvo bi u najkraćim mogućim crtama, u jednoj rečenici najčešće, donosilo OPIS knjige, potom bi, što bi bio ključni deo tog uputstva ukazivalo na opasnost od pogrešne upotrebe; i naravno, to uputstvo bi ponekad ukazivalo i na izvesne specifičnosti knjige.

Takvo jedno uputstvo za upotrebu pokušaćemo da skiciramo za knjigu »Šta to beše 'mlada srpska proza'? Save Damjanova.

Predimo najpre na opis. Ovo je jedna od onih knjiga koju piše mlad kritičar koji njome promoviše generaciju kojoj i sam pripada.

Otuda se ova knjiga zabranjuje svakoj drugoj generaciji. Ova knjiga se ne preporučuje ni onima koji misle da je literatura odraz stvar-

nosti. Ova knjiga je strogo zabranjena i onima koji u literaturi traže uzročno-posledični niz, motivisanost, psihološku realnost... Ovu knjigu nikako ne smeju uzimati u ruke ni oni koji traže istinu i smisao.

Ali, zato se ova knjiga preporučuje onima koji misle da je lakše dečijim lukom-igračkom nego ratničkim lukom pogoditi cilj. Preporučuje se takođe i onima koji znaju da je stvarnost odraz literature. Bilo bi dobro da ovu knjigu imaju u vidu svi oni koji su se okrenuli slobodi umesto kanonima i individualnom glasu umesto horskom pevanju. Knjiga je obavezna i svima onima kojima je igra jedini stvaralački princip...

Naravno da ovde još treba ukazati na napuštanje diskursa književne kritike i na izvesno prianjanje uz prozu o kojoj se piše. Ono rušenje kanonizovanih književnih modela koje je ta proza počela, ovde se nastavlja. Kao da je Sava Damjanov prerašen prozni pisac koji pokriva da proširi govor književne kritike i pomeri našu utvrđenu sliku o tome šta je to knji-

ževna činjenica. (Na momente nam se učini – u tekstovima o Basari i Ćurgusu Kazimiru – da je u pitanju onaj isti Sava Damjanov koji je napisao knjigu »Kolači, obmane, nonsensi«).

Da li će ova knjiga biti čitana i ima li neki svoj rok upotrebe? Moguće je da će biti čitana kad njeni junaci Basara, Pisarev, Ćurguz Kazimir postanu klasiči. A oni će postati klasiči čim čitalac bude spremjan na to da se jedan isti lik pojavljuje pod različitim imenima, da se pojavi u životu i nestaje u književnom delu isključivo u zavisnosti od svoje dobre volje.

Ali, i ako pomenuti pisci ne postanu klasiči, u ovoj knjizi će sigurno biti čitani tekstovi u kojima Damjanov poseže za nekom vinaverovskom intonacijom, za igrom, parodijom, obrtimu... Završimo kao optimisti: Kritika će biti čitana, ali sada ne kao u vreme »tiranije kritike« i Jovana Skerlića, već će se ovde videti prvenstveno radost čitanja. Kao da se Stanislav Vinaver ovom knjigom još jednom podsmehuje svom protivniku.

□ □ □

književnost u pelenama

zoran đerić

Na zametku jedne od histerija (ili istorija) književnosti mogla bi da stoji (čući ili leži) ova čika Borhesova rečenica/prepečenica: »Književnost započinje stihom i katkad joj trebaju čitava stoteča da otkrije mogućnosti proze«. Ovu izjavu od 100 gradi, mogli bismo malo razvodniti, zašećeriti, pa makar nas od brilje zbolela glava, jer će nas ovako boleti i glava i grlo i srce od mlađe, neprevrele, nedopečene rečenice koja će ubrzo da usledi. Mlađa srpska književnost još uvek je nedonošće, već deset godina u pelenama. Ne daju joj da odraste. Tepaju joj raznim imenima, jer pravim ne žele da je nazovu. A za oca joj se nikone prihvata, majku joj znaju, Srpska Stvarna Proza. Čale bi joj mogao biti Književni eksperiment. Umešala se u tu vezu Forma, pa i Fantastika. Sumnjive su to veze (incestuozne), puno »nečiste krvii«, nije ni čudo što popovi ne žele da je krste, a vaspitači iz izdavačkih kuća ne dopuštaju da odraste. Ne sumnjam da bi se mnoge čate i književni historičari odrekli ove misli kao jeretičke. Iz moje perspektive ona je aksiom. Baš me brija što štučaju oni koji drugačije misle. Ja bih, a verujem i svi oni koji su u jaslicama, »mlade srpske proze«, da im se što pre guze napuđerišu, zamene pelene i, konačno, obuku duge gaće. Mislim da je vreme za Novu srpsku književnost ili Savremenu srpsku književnost. Bez obzira na šminku i puder, i što se Dame za godine ne pitaju, mnoge su već razmenile treću četvrtom decenijom života (i Smrti, koja ih svakodnevno trti).

Možda je lako sada, sa višegodišnje distance, i kada su priznata neka od već brojnih vanačkih dela, primetiti kako ne liče više na Borhesa i Kortasara, kako nisu ni pljunuti Harmas, ni Kalvino. Srodstva sa Andrićem ili Crnjanskim, ili, još bliže, sa Pekićem, Kišom, Kovačićem i Pavicem – to je već nešto o čemu bismo mogli pričati, u poverenju, uz kafu ili čaj, dok ne predemo na nešto jače i veće količine koje brišu sve razlike, ali i sličnosti. Ali nije bilo ni lako ni jednostavno srukti iz istog čanska, tu bezimenu čorbu, kao što je to činio, po red ostalih, koje čemo kad za to dode trenutak

sve pomenuti, gospodin Sava Damjanov ili njegov alter-ego Koder fon Damjanenko.

A sada ćemo knjigu koja je pred nama raskusati na poglavljia, celine i pojedinačne tekstove, kako bismo je lakše pročitali i razumeli, dabome.

U naslovu je znak pitanja: ŠTA TO BEŠE »MLADA SRPSKA PROZA«? Iako izražen u upitnom obliku, ovaj naslov, kao i knjiga u najvećem broju svojih 135 stranica, ne sumnja u postojanje književnosti pod takvom odrednicom. Pod njom se, kao pod majčinskom suknjom, kao pilici pod kvočkom, skrivala i grejala (ozbiljniji bi rekli prepoznavala, okupljala, i imenovala) nova književna generacija. Ali – »to beše«. A sad ćemo videti »šta«.

Preskačemo UVODNU NAPOMENU. Nije me dirnulo priznanje da knjiga nije zamišljena kao Knjiga, sa čvrstim konceptom, već da je slučajna zbirka kritika i eseja. Ako mu se i omaklo, onda mu se dobro omiče, jer je napravio iz-van-redno delo.

Sad smo u PRED-IGRI. Ovo je tek mali prst za one koje je najarcala Mlada Srpska Proza. Tekst, koji se zalaže ZA UNIVERZALNO SHVATANJE KNJIŽEVNOSTI, prvi put je objavljen 1979. godine. Okoliši, kako imamo Lepu književnost, ali ne i dovoljno Atraktivnu, da bi se za nju leplili Pravi momci. Prave momke, tj. njihove poetičke konstante upoznačemo tek u sledećem poglavljiju, IN MEDIAS RES. Pre toga, malo zavodenja, i isti momci razapeti između intencija, potencija i ostvarenja. Upućivanje na »formalnu strukturu« teksta.

Originalno udvaranje Književnosti, po Damjanovljevoj kritičarskoj top-listi, imaju: Miodrag Vuković, svodivši istu na »Krug«, odnosno »Sobu«; David Albahari, opisavaši je kao Smrt, a potom je cinkareći, kao da mi ne znamo šta je to »mala smrt«; do većnog nebata se uzdigao i Velimir Ćurguz Kazimir, »baksuz i popravljaj«; izvoru slasti se obratio i Nemanja Mitrović, jezički suptilan; Slobodan Radošević još uvek je u »Kući učitelja«; Sreten Ugricic se upoznao sa veštinom i tvrdi kako je to »Nepovoljivo, neponovljivo«; 23 stranice je pokuša-

vao da strefi afričkog pingvina, tj. Svetislava Basaru, što nije nimalo lako, jer se isti već prostire na nekoliko kontinenata/knjige; tu je i jedan vrlo ozbiljan tekst o Mihajlu-Miki Pantiću, »memoarsko-ezejistički pastiš«; Franja Petrinović je prosto opsenio svojim književnim tki-vom, a Đorđe Pisarev je u knjigu uveo čitav Narod lutaka; za Beogradsku manufakturu snova, njen Statut i Almanah, »Tekst je san, ali i san je tekst«, primećuje Sava-mudra glava; Vladimir Piščalo je nastupio kao Korto Malteze, a Predrag Marković vrlo otmeno, reklo-bi-se »duševno«; ljubavima Mlade Srpske Proze bavio se Dobrivoje Stanojević, vrlo formalno, ne ulazeći u intimnosti i pikantezije; Mihajlo Pantić je proučavao neke druge sindrome, malo starijih dama, srpske i hrvatske proze.

Autentične pristupe dotičnoj Dami poseduju i još nekoliko Momaka, kojima, na žalost, Damjanov nije stigao da posveti odgovarajuću tekstualnu pažnju, ali je zabeležio njihova imena, naslove knjiga i druge neophodne podatke: Radoslav Petković je, tako, vešt u montaži (filmskih) atrakcija; Milenku Pajiću se sve to »jednostavno dogada«, a za »Nove biografije« posedeju odgovarajući koncept, vrlo uspešan; Miroslav Tolohj se afirmisao kao »Gospodar srca«, a Aleksandar Jerkov kao »Gospodar priča«, ali i »podanik teksta«.

Knjiga gospodina Damjanova ima i KRAJ. On počinje na 117. stranici subjektivnim prilogom za biografiju »mlade srpske proze«, a nastavlja se na 127. stranici, najpre pitanjem: »Kuda ide postmoderna proza?« pa zaključkom da je sve to svojevrsna »Božanstvena komedija«. KRAJ započinje konstatacijom da sve ima svoj »vek trajanja«, pa i upotreba termina »mlada srpska proza«. Ono što je u početku isticano kao »zajedničko poetičko jezgro« razbijeno je kao nuklearna čestica u individualnim procesima koji su započeti pre deset godina. O tome svedoči i knjige kojih je, sad već, dobra gomila. Inovacija je, opšte uzev, jedino što je ostalo kao zajednička karakteristika istupanja (frontalnog i pojedinačnog) tih Momaka iz Mraka novije književnosti. Iako je još rano za

zasluge za Književnost, neki od njih su već odlikovani ili su se primakli Okruglom stolu Vitezova književne kritike. Naimenovaču nekolikočinu takvih: David Albahari, Nemanja Mitrović, Svetislav Basara, Radoslav Petković, Miroslav Toholj. Prave počasti tek čekaju Kopljanići i Jahači poput Franje Petrinovića, Đorda Pisareva, Predraga Markovića, Milenka Pajića, Vladimira Pištala, kao i druge, ne pomenuće u ovom brevirijar-knjizi, ali koji će svoju slavu steći na književnom maču: Gojko Čelebić, dočični Damjanov, pa i mлади Kajtez. Sve to sluti i često помињана Gospoda, nestrpljiva je, znoji se, uzbudeno iščekujući svežu krv.

I ovim književnim rodom Koder fon Damjanenko potvrdio se kao plodan pisac, i bez obzi-

ra kako razvrstavali to što je potrpao u kotaruču s voćem i povrćem (krompir-eseji, paradajz-kritike i jabuke, grožde-dijalozi, pastiš-paprika, persiflaže i kruške) kad zagrizemo osetićemo svu punoču postmodernog ukusa: gorko, slatko, kiselo, isl.

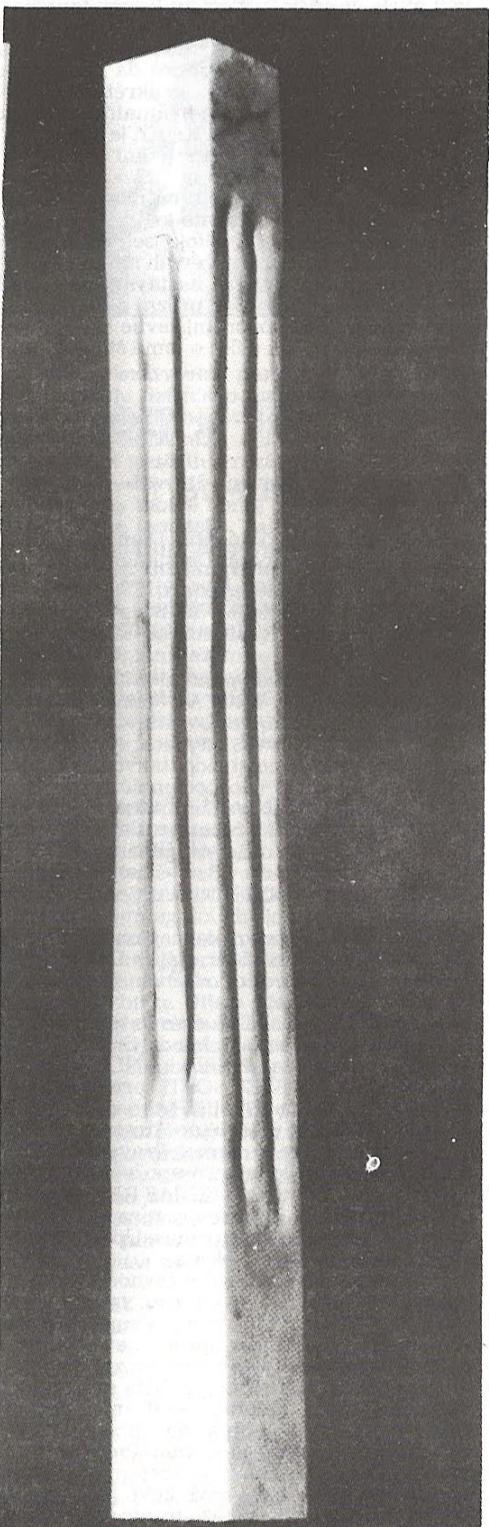
U nastavku KRAJA ponudena su nam dva recepta za postmodernu papazjaniju: Donald Bartelmi, poznati američki kuvlar (sad već upokojeni) zainteresovao je Damjanova svojim začinima. Bez pravog začina, nema ni dobre kuhinje. Zna to i Sava, pa zaključuje: »Proza može biti i pivo, i kliše, i mala rastom, i enciklopedijska, i ljubičasta, i generativna, i slana, i didaktična, kao što je možete praviti i od brašna, blata, digresija, pasulja, metafora, itd. i sl. . .«

Drugi recept je, naravno, drugačije prirode, a pronalazimo ga u »Školi za ludake« Saše Sokolova: »zabiberi pogaću — zamesi čorbu, predlaže Damjanov. »Pisati smešne stvari, znaci zabavljati se dok pišeš.« Tako i potpisnik ovih redova, prihvatljivši Damjanovljevu kritiku: KNJIŽEVNOST JE BOŽANSTVENA KOMEDIJA, podražavajući najbolje u ovim tekstovima, pokušava da piše smešno a ispadne ozbiljno, a kad je ozbiljan — to ispadne suprotno.

A to je, izgleda, odlika ovog našeg doba, koje Lipovecki naziva humorističkim: prilika za drukčije zezanje, za iskrivljeno čitanje i slobodno prepuštanje tekstu (kiselom testu).

koitiranje tekstualnog

nenad šaponja

enad marinović

Kniga Save Damjanova **Šta to beše »mlada srpska proza«** jeste niz fragmenata i privid knjige. Verovatno, na onaj način na koji je i realitet u kome nam se čini da smo privid realiteta. Zapravo, ona predstavlja dobro pronadenu perspektivu kritičkoggovora, perspektivu koja zaobilazi pretenciozan kritički diskurs koristeći se tekstualnom igrom kao nekom vrstom mogućnosti vodenja dijaloga sa autorima podvedenim pod kratkoveku odrednicu **mlada srpska proza**, odnosno, po jedan od približnih termina (ostali su i formizam, proza, razlike, fantazmatski konstruktivizam, poetika sažetosti, fragmentarizam) kojima se opiru i sami autori. Reč je o jednom broju mlađih srpskih pisaca koji su se početkom devete dekade pojavili sa svojim prvim knjigama (Svetislav Basara, Predrag Marković, Sava Damjanov, Franja Petrinović, Đorđe Pisarev, Milenko Pajić, Nemanja Mitrović, Vladimir Pištalo, Mihailo Pantić, Radoslav Petković, Miroslav Toholj, Milet Prodanović, Sreten Ugricic) i koji su, kako to kaže i sam Damjanov svi različiti i po tome slični, odnosno, koje karakteriše, s jedne strane mogućnost da se podvedu pod jednu zajedničku poetsku paradigmu, što i jeste jedna od njihovih vrednosti, a s druge strane gledano, to je niz autora koji jako dobro korespondiraju (i među sobom, i u širem kontekstu, uopšte sa senzibilitetom koji karakteriše njihovu populacionu generaciju — globalizacija svesti o fenomenima zbiljnog sveta, poetika rock n roll-a, ...) koji se, zapravo, nalaze u Kontekstu. Činjenica je da se taj Kontekst (a bitno je napraviti distinkciju da se u traženju zajedničkog sadržaoca ovih poetičkih individualnosti treba osloniti na termin Kontekst, a ne Koncept) nametnuo, odnosno, nameće kao produktivna grana srpske proze, što se, uostalom, vidi i po to da nabrojani autori postaju vrednosno i književno-kulturno etabilirani, da dobijaju značajna priznanja šire književne javnosti (Petković, Basara, Toholj). To je značajan pomak, s obzirom da ova proza svoje šire prihvatanje uslovjava promenom čitalačkih navika kao preduslov za komunikaciju sa njom.

Diskursivna provokativnost ove knjige Save Damjanova proistiće i iz činjenice da nje na struktura, odnosno njena kritička paradigma pokazuje analogiju prema poetičkoj paradigmi koja važi za nabrojane autore. Damjanov je sabirajući svoj desetogodišnji književno-kritičarski rad izbegao pisanje »ozbiljne i učene« (naravno, sa navodnicima) studije u formalnom smislu, ali u sadržinskom ona to sva-kako jeste, uz sve ekskurse u neobaveznost koje u njoj nalazimo. Ti ekskursi, ustvari, govore o poetskim stajalištima, o ludičkom samozabavu autora, odnosno, kao i proza kojom se bave, i oni plediraju na jednu drugačiju čitaočevu svest. U samoj knjizi je i formalno izvršeno spajanje Save Damjanova prozognog pisca i Save Damjanova kritičara i tumača svoje prozne ge-

neracije, jer, što ne mora biti nevažno, poslednje dve knjige Save Damjanova, prozna, **Kolači, Obmane, Nonsensi**, i ova, kritička, spajaju se u nekim rečenicama, pāsusima, delovima tekture, što treba videti kao autopoeziju iskaza, kao relaciju koja jeste elemenat Konteksta.

Dobra formulisanost naslova utemeljena je u onome »beše«, što istovremeno može biti i povodom za pitanje i prezentu — šta to JESTE mlada srpska proza, ovde i sada? Naime, vreme teče, i to neumitno, a kao i uvek, i otkriva činjenicu da mlada srpska proza i nije više baš tako mlada. Jer, ono što je kritički fokusirano u terminu mlada srpska proza koji obuhvata niz već navedenih imena čije prve knjige datiraju od 1979. (Petković i Toholj) do 1985. (Ugricic), što i ova knjiga potvrđuje, zaprvećemo se, što je sa onim što sledi posle? Ono što sledi ostaje, uglavnom, književno-kritički nevalorizovano i, sledstveno tome, nekategorisano. Tu su, pomenimo samo neka imena, Dejan Simonović, Milan Orlić i Boris Vukasović, koji su svoje prve knjige objavili 1987. godine u »Pegasu«, kao i Goran Petrović 1989., zatim Miodrag Kajtez koji ima već dve objavljene knjige, pa niz imena koja su u prozu stupila preko knjiga objavljenih u ediciji Prva knjiga. Matice srpske — Đorđe Jakov, Zoran Pešić, Narcis Agatić, Nina Rabrenović, ... ima ih još, svakako, kao i još nekih »malih« izdavača koji su objavljivali prve knjige. Međutim, činjenica je da ta, recimo, »najmlađa« srpska proza nema (bar za sada, kao što vidimo) tu »sreću« da paralelno s njom, ali u okviru nje, stvara se i razvija generacija kritičara, kao što je to bio slučaj sa generacijom mlade srpske proze (podsetimo se još jedanput, mlada srpska proza je generacija koja je sama sebe promišljala i najveću ulogu u kritičkom tumačenju i valorizovanju, zapravo u samom književnom proboru te generacije, odigrali su njeni generacijski sudruzi (Aleksandar Jerković, Dobrivoje Stanojević, Vasa Pavković, Ivan Negrišorac, Milivoj Srebro) i sami pisci-kritičari (Mihailo Pantić, Predrag Marković, Sava Damjanov). Sa najmladom prozom, odnosno poetičkim zamećima koji se pojavljuju to (još) nije slučaj. Mada, treba priznati, u nekom kontekstualnom smislu postoji otvorenost generacije mlade srpske proze prema autorima koji se sada pojavljuju, a to je, naravno, dvosekli mač s obzirom na mogućnost zagušenja, odnosno postojanja stanovite senke u kojoj se mogu naći najmladi autori, ne nalazeći u sopstvenom senzibilitetu dovoljno elemenata za radikalnu različitost. No, to su pitanja i problemi koji će se tek postavljati. Autori ovih redova se čini da će knjiga Save Damjanova **Šta to beše »mlada srpska proza«**, kao i nekoliko književno-kritičkih studija o mladoj srpskoj prozi koje su joj predhodile, biti podsticajem promišljalački materijal i za književne generacije koje dolaze.